

ГЕОРГИ БОЖИНОВ

ЕЛОВА МОГИЛА

chitanka.info

Вчера пак валя. Блъска и би дъждът, плиска и млати, нивите навеждаха гръб под него, до земята се свиваха, и ручей плъзнаха вред. Потоп, киша и каша. Днес — нищо. Тихо, ясно. Пак жега, пак слънце, като че нищо не е било. Житата пак превили вратове към земята, презряват, прегарят и унило чакат сърпа — той отдавна е тръгнал из тях. Малките, дребни жита по баирите, из горите, по малките нивички, оплетени с бурен като с тел. Нивичките попушиха с пара малко, попушиха и спряха, и пак изсъхнаха. И пак пука сухо изсъхналата стрън. Жътва. Жега и задух.

Задух в рейса. Пътници малко, усилено махат кърпи и вестници. Няколко стринки турили на коляно картонени кутии с пиленца, купени от града. Кутиите надупчени, да се не задушат пиленцата. Една се оплаква, че квачката не ще да ги води. Друга дава съвет да упои квачката с ракия и да я намаже под крилето с амоняк. Квачката ще заспи, а като се събуди, ще признае пиленцата за свои и ще ги поведе...

Двама чичовци пият ракия в пивницата на Попуци. Жена със златна коса минава по уличката, млада и хубава жена, чиновничка в общината. Няколко майстори с престилки се навели и заничат над един опънат конец — мерят, зидат стена. И над конеца айдушки попоглеждат към жената.

Безлюден път се вие нагоре край Еловата могила, която се дига гола и зелена, безлюдна и тя. Вrabци налякали гъсто из сливовите храсти до пътя, непрестанно чучунижат и се карат.

Пътят, измит от дъжда и озъбен с чакъла си, прехвърля хребета под Могилата и спира в Мали Станчо.

Къщата на Даскала е от края, но Даскала го няма. Бабата му пасе овци на поляната пред къщи, на овчите шии завързани чепати дървета — да ги спъват, та да не бягат много. Дядо Даскал вчера носи вишни в града, казва бабата, две кошници, ама се върна. И сега е някъде тук, ще си доде. А ти, докато чакаш, може да се завъртиш из градината, все някоя ягода ще е останала, да позобнеш...

И докато се занимавам с ягодите, дядо Даскал дойде. Нисичък, мършав и пъргав, жив и непоседлив като невестулка, все подскача-подскача, на главата му съдрана и закърпена с конци сламена капела. И приказката му такава скоклива.

— Хайде-хайде! Ти защо не си туриш шапка на главата? Всички болести идат от туй, че човек ходи гологлав. Хайде-хайде!

Подаде ми рибарско кошче, а сам взе една пластмасова кофа, тури лозарски ножици в нея, едно ножче и грабна тояжката си.

— Хайде-хайде!...

Гората започва веднага, през пътя от изток, надолу е едно гъсто обрасло и влажно дере. Неусетно се спускаме по него все по-надолу в полумрака на гората.

— Ё онова, дето се белее там — казва дядо Даскал, — то са млечници... — Той реже една по една гъбите е ножчето, от пънчетата им избиват капки бял сок, като мляко. — Изтривам ги о гащите си — ето, така ги изтривам, гледай, за да изтрия шумата...

— И първите гъби трополят в кофата... — А с ножиците режа вейките и си правя пътека из гората, иначе ще се издера цял... А дядо ми веднъж карал дърва с попувалии надолу из полето и като се връщали през нощта, нападнали ги едни турци да им вземат парите. И ги взели. А дядо бил отишъл настрана по нужда и като се върнал, турците уловили и него да даде парите, а той рекъл: чакайте, че парите ми са тука, в чорапите... И се навел да ги извади, а в това време се хвърлил връз главния турчин, хванал го под чатала и изскубал това, което хванал... Дръжте ги, тяхната мама турска!... Хвърлили се тогава другарите му на турците, взели си парите, и турците после избягали, а главният турчин умрял. Така се отървали. Е ония, розовите там, те са гълъбки... Бе ядат се и те, ама остави ги... Има едни гълъбки суровки, сурови се ядат... Баща ми дюлгерин. Ходил със сто души по Романия да строи на болерите. Та един болерин там го арексал и искал да го ожени за дъщеря си, давал му цяла чаршия зестра, но баща ми — тц, не! — не рачил. Върнал се и си зел едно шестнайсетгодишно момиче от горните колиби. А той бил на трийсет години. Строели. По Коледа се връщат, жените ги срещат ей там, зад баира, в уречен ден. Парите им само злато, наполеони само, с петли, помня ги като сега, натъпкали ги в едни кожени пояси — да не ги ограбят. И като си дойдат, изсипят златото на един козяк и го делят на купчинки. Всичко пресметнато. Баща ми сам се научил да чете и пише. Самоук. А напролет пак тръгват, и дюлгерите идват при баща ми: бай Пеньо, ще ме вземеш ли и мене, нали ще ме вземеш?... Това е манатарка, само че дърта, е виж, мека, като я стиснеш, измушяла вече, не става. Пак една гълъбка, остави я. Тука знаеш какви ягоди съм брал, вече са се прекарвали, но може да се намери още някоя тук-там. Има, е тука виж... Почнал съм

да работя от малък, от първо отделение, па се порязах със сърпа, а майка ми вика: голям жътвар ще станеш, вика, щом си се порязал. Бях момичето на мама, тя ме научи да плета, да тъча, да готвя, да шия, всички женски работи. Лятно време пасем добитъка, па се издерем, ходим само по ризки препасани, момичета и момчета, па се изподереме целите, бабите ще ни намажат с мас там някаква, я с някоя билка, звъниче или бобовак, и ни пуснат — карай. Нищо ни няма. Аз съм прекарал всички болки, и у мене се събираха всички болести. Е и сега... Чакай да пикая, че имам простатна жлеза... Човек трябва и да се облекчи, тъй, да не му тежат газовете, че те са вредни. Аз съм прочел всички медицински книги, и с билкарство се занимавам, от народна медицина отбирам. Тая пътека аз съм я прокарал; като мина из гората, то пътека стара, ама зарасла, аз мина из нея и все с ножица в ръка — клъц-клъц! — все поклъцвам. Правя пътеката. А булки знам къде има, тия са много хубави за ядене, ама надали ще намерим. Тряба да намерим, след тоя дъжд трябва да има. Е там се белее... не, пак млечница. Хубави са с чесън да ги сготвиш. Чесънът е полезен. Тури у кофата, така. Ходех на Бърденте на училище. Даскалите разправят на баща ми: туй момче лесно се учи, много се учи, викат, и да земеш да го учиш. А другите ти момчета са разбойници и багабонти, не става нищо от главата им; ние бяхме четирима братя. Лесно се учи, викат на баща ми, и да го учиш, да се изучи. И като изкарах трети клас, отивам да се записвам в гимназията, сам, пеш до града, и съм закъснял. Че тука, на село, имаше работа и закъснях. Отивам в града и не мога да се оправя, добре, ама диплома ми отличен и се записах. Карах някое време, карах, ама не доизкарах осми клас, обяви се войната и ни взеха войници, в школата за офицери. Изкарахме я — и на фронта. Войниците много ме обичаха, с тебе, казват, не три, а трийсет години война ще караме. Искаха да убиват ротния, че крадеше заедно с фетфебела — пишат триста души войници, а те само сто и петдесет, пишат и умрелите, и болните, вземат хляба и кашкавала и го изпрацат в тила да го продават на черно. Много лош човек беше и една нощ стреляха в палатката, дето спеше, аз бях в палатката и излязох навън, но не можа да се разбере кой е стрелял. А през осемнайста, като пуснаха от айроплан позиви да напускаме фронта и да се връщаме, много войници се върнаха и тогаз станаха Владайските събития, и войниците ме караха да се върнем и ние. Ама аз останах. Аз съм мирен човек и се

подчинявам на заповед. Останах с част от войниците на фронта, после бяхме заложници в Солун, даваха ни по един хляб на ден, вино и пари по един лев. Добре беше. После ни пуснаха и се върнахме. Аз бунтове не правя. Заповед. Е онова, дето се жълтее, дали не е пачи крак? Ама я откъсни, ако е млада, и я отрежи, не я скуби, че да покара и друга. Пачи крак е, виж каква е жълта и хубава. Я сега да минем отсреща дерето. Ама чакай първо да пикая, че имам простатна жлеза. Човек трябва и да се облекчи, че газовете са много вредни за функцията на всички органи. И язви, и киселини, и всичко друго иде от газовете. Всичко е на нервна почва. И гологлав не трябва да ходи човек. Е там сме копали за лисици, при оня камък, зад вира там. И една видрица съм заложил, я сега да я видя... Като я поставях в дупките, а отвътре пет лисичета ме гледат... Няма нищо, кой знае къде са се преместили... След войната карах матура, после ще уча университет. Баща ми иска инженер, че романските инженери много слаби, често ги бъркали, та инженер искаше да ме учи, но тогаз трябаше по Германия да се ходи за тая работа, трябаше поръчителство, човек да те издържа там, па няма такъв човек. Та записах право. Учих някое време, четох като луд, денем и нощем, нервите ми се разбиха. И рекох: тая не е за мене. И се оставих. Дойдох да работя при баща си земеделеие. Добре, ама един ден баща ми му казаха, че съм ходил на Чучура, едно ново заведение в града, таман го отворили, имаше там мезелъци и пиене, и ми забранява да ходя там. Добре, ама аз не съм малък да ми забранява. И рекох: тъй ли? Тъй. Тогаз се отделям. Тоя двор, сегашния, къщата е оттогаз. Копнах дръвчета, същите тия дървета, дето са сега, трябва да имат петдесет години вече, а разправят, че сливата живеела само петнайсет-двайсет години. Е ги, петдесет години, и още раждат. Станах даскал в Бърденте. Па бях с комунистически разбирания тогаз и Омарчевски с министерска заповед номер сто и едно ме уволни. И Попзлатев тогаз беше даскал, с него учехме заедно в Бърденте, и много се учеше той, много помнеше, а аз повече четях, той умря от захарна болест. Даскал, трапезарии уреждам ученически, читалище, книги, членски внос, застраховки, декларации, заявления — това беше тогаз заниманието на даскала. Като ме уволниха, селяните искаха пак аз да им уча децата и ще ми плащат, но им казах, че не може, защото ще дойде една рота да ни стреля, не е законно. Па и свидетелства не мога да издам на децата. Ами, викам, да си намерите един даскал. Тогаз,

казват, ти ще ни намериш. И им намерих, едно комунистче от града, той сега е в София. Искаха кмет да ме правят. Ма, викам им, недейте, че трябва да ви глобявам и ще ме намразите. Нищо, викат. Ама къде се забодохме в тия драки ние, карай по-нагоре, там трябва да е по-чисто. Все се одрах. Бабата пак трябва да кърпи гащите. Ти не ги ли одра, по-здрави ли са твоите? Що аз ги одрах. По на чисто си минал май... Кмет станах аз, и бях някое време кмет, па имаше трудова повинност, правим калдъръм на пътя, ама калдъръма лош, един камък здрав и един гнил. Наведнъж глобих триста души. И врекна она народ... Бях и толстоист като ученик, не исках в казармата да взема пушка, и ме затвориха, па идва баща ми, донесъл една печена кокошка, един рибник и ракия. Баща ми плаче. И ми казва. Сине, казва, прави това, което правят всички, това от мене да знаеш. И се съгласих тогаз. Тука някъде имаше една дупка на язовец. Язовецът къде рови, там си ходи по голяма нужда. Изрови една дупка и там ходи в нея по голяма нужда. Затова язовците миришат. Като хване царевицата, заваля я и ръфа кочана. И затова са такива тлъсти язовците. И кучетата ядат царевица. По-рано, като беше частно, щом почне да зрее царевицата, беше забранено да се пускат кучета из къра, което куче се намери — бум! — убиват го... Все се изподрах, бабата ще ме бие. Млечниците са малко лютививи, ама ядат се. А други няма... Тъй е. Всичко тече на тоя свят, казваше един мой приятел. И човек тече, и живота тече, и докато го видиш — изтекъл целия и само капки капят накрая. А какво е било, що е било — не знаеш. И защо е било — и това не знаеш. Тъй е тя. Свят. Лъжовна работа. Човек тича, мести се, прави това, прави онова, блъска се. Накрая — нищо... Тука трябва да се пооклъцка малко с ножицата, отдавна не съм минавал по тая пътека и зарасла. Човек като не минава по една пътека — и тя дивее...

... В кръчмата на Попуци се намерихме с бай Петко. Вчера препих, мама му стара, казва бай Петко, осемстотин драма изпих. Бай Петко е силно набръчкан, с червени бръчки, едри и здрави, той е коциляв, но як старец още. Та сега трябва да хвърля още една ракийца, казва, да си разбия махмурлука. Па и да си допълня църкалката. И тръгваме...

Църкалката е едно плоско стъкле, човекът го долива от време на време и си го носи в задния джоб — да се намира. Ще ходим на другата страна на Елова могила, северната. Бай Петко иска да види как са кумбалките, дребните сини сливи, как вървят, може ли да си купи малко, та да си свари ракия своя, и откъде да ги прекара с магарето. Все в кръчмата, омръзна ми, казва, нека да си имам и своя, та като ми доде човек, да го почерпя. Че моите сливи нещо не станаха, с цвета им нещо стана и завързаха тук-там...

Стъпката на бай Петко е подвижна и бодра, човекът свикнал да шари по тия баири и в гората е като в двора си. Ходим все из гората, гъста млада гора, вѐн от нея е такава жега, че се не трае. А в гората е прохладно, мирише на дъбова зелена шума.

Е там, на онова място, сочи старецът, видях веднъж двама млади да се любат. Тя с едни бели крака, мама му стара, и като ги дигнала... А той, като ме видя, веднага ѝ закри лицето, да я не позная. Ама я познах. Беше кондукторка, разоставила се с мъжа си. Сега работи в кравефермата, една омърлявена, цифката си да не хвърлиш на нея. Ама като се постегне, пак я бива... То това нещо по хората оди.

Като излязохме от гората и взехме пътя за Керени, дядото ми показва един стар камък, паметниче до пътя, на него написано нещо, буквите издълбани, но лишясали, та се не четат.

— Тука един ерген беше заклал една мома — отбеляза бай Петко. — Беше хубава мома, но не го искаше и той я заклал. Като я заклал, срещнал баща ѝ да му каже, а после отишъл и се предал на властта. Три години го осъдиха... Има три чешита убийства и първият е по любовните работи... Ние като работехме едно време, работехме все далеко от село. А у село си имах една мома и тя драскаше земята за мене. И веднъж един мой приятел, беше войник и си дошъл на отпуска, и ми съобщава, че моята изпратила китка цвекче и писмо на друг един войник. А, тъй ли? Тъй. И я оставих нея. Работехме тогава в Лом-Черковна, чорбаджията беше богат човек, имаше дъщеря и се запознахме с нея. Арексахме се. Що аз много хубаво им приказвам на момите. И се взехме с нея, тя е моята стопанка, баба Бела. Бях на двайсет и пет години, ама вече си бях направил къща. Работехме тогава чепата мазилка, а после почнах по винарските изби. По няколко пъти ги минавам аз тия мазилки и на проба с вода ни капка не пропуца отникъде. Веднъж двама майстори се завъртяха край мене, бяха

решили да ме сменят, докато съм в отпуска. Мазали, квото мазали, а после на пробата тече като из кошница. Учих и сина тоз занаят, две години го водих с мене, ама не е за него тая работа. Все по врата се пипа, по врата му капе вар, а той все бърше и се ядосва, пцува. После се отказа. Не е за него тая работа, секи се не лови на тая работа, не му иде отръки секиму. И стана кондуктор. По рейсовете. Ё го, виж го тука, на снимката... (Бай Петко вади омачкана снимка, на снимката — син му в пълна кондукторска униформа)... Добър занаят нашият, хубав занаят. Ама до време. Едно лято извадих осемстотин иляди, на ония пари. Бяха много пари и тогаз. Ама не съм стиснат. Тоя поиска заем — на ти. Оня поиска — на и тебе. Има хора стиснати, в задника му свински косъм не мож да набиеш. Ама и стопанката ми добра, спестовна и къщовна. Мъжът може с кола да вкарва вкъщи, а жената само на върха на иглата да изкарва — пак не може да ѝ подделее... Тъй е тя... Тия, дето строят стената у село, видя ли? Като мина там, побойват се от мене. Контролата ми казват. Като мина, все гледам как върви стената, добре ли върви, та затова се побойват малко от мене. Аз и сега поработвам малко, ама не мога да се качвам нависоко. Свет ми се вие. А веднъж, като бях взел лекарство за склероза, ми се маеше главата и щях да забода глава в стената. Е ония къщи там насреща, то е Томчоци... Има там един дъртак като мене, Генчо, мой приятел, да идем да го видим жив ли е. Пече хубава ракия той. Па може да ни даде и по едно парче медена пита. Че въди пчели.

Спуснахме се в гористия дол зад Могилата през една тъмна и влажна гора с прави гладки габъри, по добре утъпкана пътека, настлана със стара шума. В дъното тече поток, минахме го и залазихме нагоре, през мочурляци и драки, през поляни с нацъфтели сочни треви. Полъхва мирис на липи.

— Тия липи ги посади синът на Генчо — казва моят спътник.

— Даскал човек, в града учи, ама е много мераклия по пчелата. Мухичките сега много работят. А едно време Генчо имаше цял камион, беше бая възможен човек. Камионът три тона, товареше шест, и отде се зимаше душата на туй нещо... Те — две-три къщи само на припека, туй и цялото село. Колиби. Прадядо на Генчо дошъл още у турско, тук намерил добро място, тук се заселил, Томчо се бил казвал, дошъл от Кучешлии, шумленско някъде. Тук било такава гора, че като се качат да кърнят, не слизат от дърветата, от дърво на дърво вървят. В старо

време туй. Тряба да има триста години, море и от триста нагоре ако не е. В един гроб намерихме една плоча с писмо, Исус Христос Победител, попа го разчете и казва, че е на триста години. Попа знае черковнославянски. Пък аз учех френски едно време. Парле ву франсе? Вуй, вуй. Бях дружбаши и като работехме надолу по Тракията, ходехме на комунистически събирания. Добре, ама имаше там в тоя град един джандар, ама гоолям, висок човек. И той ме би за събирането, аристува ме и ми обрули ушите, и сега ушите ме болят. И вече не ходехме на събирания, ами си останахме само дружбаши. А дядо Томчо, като дошъл по тия места, имал триста овци, направил си колиба от коруби. После дошъл един друг дядо, Стойчо на име, но Томчо не го пуснал при него си да живее. Ами му казал: от дерето натам — за тебе, от дерето насам — за мене. Така... А като дошъл турчина за даноци, дядо Томчо се скрил в нужника, ама дигал врява вътре. И турчина питал кой е там, а баба Томчовца рекла, че е дете. И турчина рекъл, че това не е дете, ами е дъртеж-пърдеж. Но не отишъл да види, заминал си турчина... Е я къщата на Генчо... Някой няма из двора, може да е отишъл някъде... Брей, Генчо, тука ли се бре?... Я излез бре, да те вида!...

Пустота, отникъде ни звук. Само липите ухаят и пчелите бръмкат из тях. Моят спътник повикна още няколко пъти. Тогава някъде отвътре изскърца врата, хлопна меко. От някое прозорче като че мръдна перде. Но човек не излезе.

Постояхме така някое време, постояхме, почакахме. Нищо.

Тогава бай Петко извади своето джобно църкалче да се почерпи сам. Надига стъклето и тегли от него — то дълго и стегнато скърца и чмока от теглене. Подава го и мен. Не ща. И пак го надига, още веднъж, по-длъжко. Накрая го сваля, казва: ох, топла, сгряла се. Въздъхва, изръмжава сладко с гърло, слага дървената тапа и го прибира.

И тръгваме си обратно, няма какво да правим тук повече.

— Има стиснати хора на тоя свет — мърмори бай Петко. — На тая земя всички сме гости... Пък аз не съм стиснат... А сега ще заобиколим малко — добавя той, като сваля каскета и бърше олисялата потна глава. — Ще ударим през Пържи-граха, онез там колиби, дето се гледат на усойната страна. Имало там един дядо в старо време, сеел грах. Викали му: какво правиш сам у гората, ей... мечки ще те

изядат!... Как живееш, с кво се раниш?... А той: пържа си грах, вика... И тъй останало, Пържи-грах, името на туй село. То кво село, две къщи и половина...

И отиваме към тоя Пържи-грах през зараслите пътеки, по припека, през гората, през малките мочурчета, които раждат извори, през габър и бук — надолу, в дъното на усойния дол, дето всичко е усойно, диво избуяло, диво зелено. Там един едър и пълен човек — градски човек, види се, дошъл на село за малко, тегли една магарешка каручка, а една стара жена бута отзад каручката. Отиват да събират сено. Бащата на този човек седи пред къщи, подпрян на патерици, и се припича на слънце. Едно прасе пасе в градината. Усоето е гъсто зелено и влажно, зеленината се изпоплела сама, такава е силна, заплела и къщата, и сякаш се готви да всмуче и къщата, и всичко, направено от човека по-рано, да го изсмуче, изпие и преработи на листа и дървесина. Старецът с патериците не чува и вече не види. А и не помни. Когато бай Петко му се обади — не го позна и това силно огорчи моя старец.

... — Аз съм се спорил в съда относително добитъка, за закупуване на добитъка и прочие. Аз закупувам, но аз съм закупувач. Джамбазин е друго, джамбазин кандърдисва купувача и продавача. Това върви между хората. Тичал съм като грешен гявол и съм се сгърбил, и съм станал на осемдесет и две години...

Цаньо Чакалев от село Чакалте. Син дочен панталон, сура фанела, продънена на лактите, таке лилаво, станало сиво, космат; прегънат одве, дребен. Стоеше на уличката, която просъхваше от снощния дъжд, като се чудеше накъде да хване и за какво да се хване. И първото нещо, за което се хвана, бях аз.

— Джамбазин ще знаеш, че е тоя, дето дава петстотин лева гаранция и схожда хора да купуват и продават. Е това е. Извинявам се, че съм стар човек. Унуката е добро момче. Имам друга, учи гимназия. Моята баба се изпуца на дюшемето и аз трябва да й шетам. Защото не знаеш в края на краищата кой как ще преживее. Аз я уважавам и трябва да я гледам. Аз съм търгувал с градинарите в Одес. Шест години, но там беше много отлично. Защото там нашите българи бяха трудяещи. А русняците си посръбваха. Екатеринославска губерния. Като отидоха

там германците, мене ми направи впечатление, че това е рискователно много. И така излезе. А сега и нашите се усилиха много. Ама ако нашия българин е в Русия и е много, ще залее целия свет с продукти. Голема земя, ептен големо плодородие. Една шепа народ сме, а гледай... Ама русняците са рискователни. Раз меня мат парадилла, раз памират!... Има там едни русняци като нашите шопи, а в Одес идат хора интелигенти, русняци, евреи и сякакви. А унуката отиде войник, учи се да кара камион и от казармата му дали отпуск, защото направил едно добро впечатление. Направил една желязна врата. Ще я направя, казва. Не мож бе, Цанко, само ще ми развалиш матрирала. Не, ще я направя! От часовите взел матрирал, което не е много пътно. Като почва вратата от сутринта — до вечерта закача вратата. Направил я и я закачил. Цаньо да излезе 40 крачки напред! Другари, Цаньо е направил врата и други разни работи. Аз го имам за най-спохватливия и способен. Един месец отпуска!...

— Дядо Цаньо, оди ли бре за ляб снощи? — пита човек, който се подава от един вратник.

— Не съм одил, по причина на големия дъжд... А друго момче се учи в града пет години, да стане началник в работилницата. Най ми е трудно, вика, деде, езиците и задачите словом. За какво излязох аз? Забравих... А. Всяка сутрин си правя закуска попара, ляб, сирене, малко масълце — и туй ми е закуската мене... Излязох преди революцията, от девета година съм там. С евреите ставаха често революции. Русняците са ора рискователни. Мене ми казваше един капетан за войната у България, турската война. Ние, казва, сме правили могили от трупове и пак — перьод и перьод!... Едни се казват казакї, а други се казват мужакї. На казака, като му се роди момче, дават му десет десетини земя. Като се уволни, дават му коня и снаряжението цялото. Ама като стане революция или война, казака получава телеграма, качва коня и тръгва. Там имат една ракия от ръж, знаеш колко убава става. Идат на будката и треперят. Пие една, пие две. Има една риза, дига я нагоре през гърди и вика: прадаю!... А пък евреите — и те мамата си тракат. Ще намериш у сяко село пе-шест евреи, ама облечени екстра. В Одес евреи — най-търговци ора. Като стане бунт в Одес срещу евреите, евреина стреля с парабел, ама се навел надолу, да не гледа. Що не е служил в казарма, затова. Снощи дъжд, ама пак ще вали — хапят мухите. А руснакините здраво държат мъжете. Аз

трябаше там да остана. Аз си додох тук зарад войната. Бях редник и бяхме оградени от сърбите. Аз гледам калоните на противника, офицерите избягаха и викам: господо, аз командувам ротата, мерник шестотин!... Ама майка ми ми дала едно ризниче, куршумите пицят, а мене куршум ме не лови. И тука на едното бедро като ме удари едно нещо и ме запали, паднах, ама скочих пак. Това на Голо бърдо. Един кон се откачи от другите, та връз мене. И дойде един заповед: кой може да отстъпи — да отстъпи! Що ще додат сърбите. Душа мила. И отстъпихме. Аз съм действал, защитавал съм Отечеството, не съм бил само аз, ама и аз съм бил. На бабата й подлагам мушамата, а тя не гледа мушамата, ами се изпуца на дюшемето, аз й укам, а тя и не разбира даже. Та не знам дали не може у болница...

... Чакалте. Явор в дъното на дерето. Чешма. *Забранява се миянето и прането в коритата. 1928.* Поток слиза отгоре. Бълбукат чешмата и потокът. Тук се раждат води. Зелени градини, поляни, тихо. Чешмата е като резервоарче, капакът счупен и паднал на дъното, дете има парцал, и една жаба умряла. Увиснали от плод сливи, бели къщи, електрически стълбове, каменни дувари. Потокът минава през пътя и се плъзга по камъка надолу.

... Талазите се разстилат от балкана на север все по-ниски. Бърдо — падина, бърдо — падина. На последното бърдо е Бърденте, татък зад Чакалте, през ливадите и отдавна узрелите ниви, плувнали в жегата, която се усилва и трепти. А през ливадите, по преките пътеки край нивите, терка ситно и спорно едно магаре, понесло на гърба си дребен космат старец със сура фанела и сиво таке. Бързах да го стигна и не можах. Стигнах го чак при бърденското магазинче, оримака. Магарето вече вързано за плета, а старецът вътре в магазинчето, разтворил дисагите и сипва вътре: домати, краставици, рибени консерви, хляб и други насъщни потреби — всичко по двойно; и едното слага в едните дисаги, другото в другите. После пита за цената на всичко. Оримакчийката вика, докато се разбере с него, защото старецът недочува. Беше старецът от Чакалте, дядо Цаньо. Дядо

Цаньо, ще пиеш ли една бирица? А, благодарим, отвърща, не съм закусувал, та не моя сега. Благодарим... И излиза. Не ме позна.

Бърденте е на бърдото на хълма, но има много вода и е чудно отде се взема толкова много вода на това високо място. Извори и поточета отвред чучурикат между пръснатите къщи е големи дворове и зелени градини. От бърдото се отваря гледка на север, дето бяхме с дядо Даскал онзи ден. Отсреща, на припека — колиби, зад рътлинката — други колиби, срещу дола от изток — още две. Деретата се събират с други малки дерета, правят голям дол и в най-стръмната урва на тоя дол е колиби Урвата, но самите колиби не се виждат.

Заобиколихме Бърденте от изток и тръгнахме през селото от края му. Изоставени къщи, обрасли с къпини вратници — къпината най-сигурно залоства вратите; избуяли лозници, необрязани и непръскани, пуснали шума, ластари и грозде. Дворовете заглъхнали, вратници и огради скапани, плевни солидни, каменни, пълни с папрат и старо сено, треви силни, бурен негазен и некосен. Тоя се изселил, оня умрял, почти цялото село празно. И вода, вода отвред скача и шумоли из селото, не от дъжда се е съживила, а така си, винаги си я има, това е водно и зелено място, винаги било такова. Вода се изцежда от тревата като от стисната гъба. Чешми със синкава вода, сенчести мокри градини, зреещи летни сливи, ябълки, които вече се зачервяват. На поляната, при чешма една, под село, две жени пасат свине. Големите се калят из локвите, малките розови прасенца поквикват и потичкват насам-натам, учат се да ровят с нежните си, още розови зурлички. Свинарките разчепкват боядисана вълна — ще тъкат черги...

И Бърденте остава завинаги така: вода, трева, сочна земя. Надолу по склона са нивите, вече презрели, прекапали, няма кой да ги жъне, буренът ги надвил, оплел ги в зелена мрежа и ги притиснал до земята. Гургулици кълват из нивите оронени зърна, земята се заринала от зърно. Гургулича рай.

Надолу към шосето. Ето я дървената автобусна спирка, тя е на самото вододелче, от него на изток — дере, и на запад дере. От запад бучи голям облак. Пак ли? Слънцето се затъмя вече и гръмовете приближават. Да бягаме. Една урва води към Попуци. По средата на склона каптаж някакъв, ограден с бодлива тел. Овци пасат там, жена ги варди. Почва да вали. Бягай от дъжда, викам й, не стой на дъжда. Тя си стои, не бяга. Мене, казва, така ми е добре, като ме мокри. Мене

главата ме боли и от дъжда ми е добре. Що не идеш на доктор? Няма кой да ме заведе... Мъжът ти ще те заведе!... Нямам мъж, казва. Да се ожениш пък! А, мене не ми дават да се женя... Че кой ти не дава? Селото, казва, не дава... Селото иска да му паса овците. А мене ме боли глава, боли ме...

Облакът глухо изръмжа, дъждът изведнъж се усили и затрака по шумата. Пътеката се разкаля. Когато се дигнах нависоко и се обърнах, овчарката още стоеше там долу, на поляната. Стоеше на дъжда, подпряна на тояжката си и загледана в овците, на които също беше добре под дъжда.

... Автобусчето прави два курса на ден. Сутрин тръгва от града към колибите, по някое време се връща. Привечер — пак. Пътниците, старци и баби повечето, се измъкват по един-по двама от убогите автобусни спирчици, склепани с по две-три дървета и оръфани, с увиснали парцали насмолена хартия, която някога била покрив и пазела от дъжд и слънце.

На това място спирка няма, но автобусчето пак си спира. Остър завой, не се вижда наоколо ни колиба, ни друг човешки признак. Само една пътека криволи отгоре между камъните, идва от някои невидими колиби там и слиза до пътя.

На тая пътека често стоеше една стара жена, облечена в черно, превита одве, но държелива иначе, с едри мъжки бръчки по лицето. Турила ръце отпред, в ръцете й — вързопче. Автобусчето спре за малко, шофьорът отваря вратата на кабината и говори нещо с бабата. После пак потегля. А отзад, през мътилката на праха, стои пак старата жена сама на пътеката и гледа.

Тоя път се случих близо до шофьора и видях бабата по-добре. Тя му подаде кърпа с десетина ябълки петровки.

— Не са втасали още, сине, сега втасват. Ама пак добри са. Отдавна не съм те виждала, мама, загуби се...

— Благодарим. Бях малко отпуска, бабо Марийо. Хайде, ще се качваш ли?

— За никъде не съм аз, карай си ти...

Шофьорът изсипа ябълките върху кожуха на двигателя и върна кърпата. Като отминах, попитах го коя е тая жена, майка ли му е, баба

ли.

— Кой, баба Мария? А, не. — Шофьорът се засмя. — Тя баба. Знае всички шофьори по тоя път, на горското, пътническите и на дезесето. Шофьорите — и те я знаят и щом я видят, спират. Баба Мария... Не е лесна и нейната. Глей какво нещо е...

... Преди години, преди трийсет или четиресет трябва да е било не съм бил роден още, — имала син. Момче едно, войниче. Учело се за шофьор в казармата. Добре, ама после какво се случило, как се случило — не се знае. Войничето изчезнало. Няма го. Убило ли се, убили ли го — не се знае как е тая. Може и да се знае, ама аз не зная. Както и да е... И оттогаз, та досега, баба Мария все си търси момчето. А, не, свестна си е, нищо ѝ няма иначе... Питала, ходила, разпитвала за момчето си. Не могла да го намери. И сега гледа все към нас, шофьорите. Може да наподобяваме на момчето ѝ с нещо. Кой знае. И ни има за синове, всичките. Синът ѝ, ако беше жив, щеше да бъде колко бащите ни на години. Ама за баба Мария все си е младо момче. Такива работи. Свет.

Пътят се завъртя така, че оня завой отзад пак се провидя. На него още стоеше бабата. Стоеше и гледаше неподвижна, сгърбена като мъничък въпросителен знак...

... Далече на изток, на един изметнат насреща склон, се мержелеят редове овошки. Селото не се види, в падина пада. Фъруци. Черква до пътя. Дворът на черквата окосен. Един човек събира сеното, товари две бремета на едно магаре. Какво, църквата ли гледаш?, пита. Погледай я, погледай. Тя не е много стара, нашата църква, на сто и двайсет години е, ама е тунел, момче. Всичко е камък. И свода отгоре е камък. Стоян се казвал майстора. Мой працядо, бил много желателен към езика и вярата. Тоз працядо мой се дига един път и отива в Рилския манастир, с баба, на коне. Среца ги игуменът. За какво дойдохте тука?, пита ги. Да подарим нещо, отвърнал дядо. Всичко си имаме, рекъл игумена. Току направи едно мостче дървено, и то е аир. Добре. Ами как сте с просветата?, питал игумена. От туй най теглим,

рекъл дядо. Погрибахме хората без свещеник. Едно дете не можем да кръстим без свещеник...

И почва дядо. Изважда документ за строеж на църква, отделил едно място от двора си и рекъл: тука ще бъде. А имало друг един тогава, дядо Стойчо, той па рекъл: там ще бъде! На негово място, демек. И почват тогаз едни каприции помежду двамата. Ама турчина решил да бъде тука, на дядовото място, и тука я сградили. Да видиш само какви ключове има железни. А вътре изписана цялата, има един Христос всеблаг... с ктитори от Фъруци, Стръмци и други колиби...

Бай Цветко е нещо като клисар на черквата, или просто привързан към нея раб Божи, кльощав, оглозган, приказлив човек, от стар и прочут фъруцки род. Баба ми, разправя той, и бащата на Филип Тотя били брат и сестра. Веднъж тръгнали за вино в Хаинето, па ги нападнали турци, убили едного, Тотю избягал, а турците взели виното. Па ходили на романя по Добруджа на някой бей и Тотю прескачал наведнъж по четиресет кръстци. А веднъж взел един дренав прът да си мери ожънатото място и нещо се скарал с един турчин — и убил тоя турчин с пръта. После забегнал и станал айдутин. Е го тука Тотю, да го видиш... Бай Цветко бърка в джоба си, вади едно охлузено портофелче, а от портофелчето — още по-охлузена цветна картичка, като карта за игра... От баща си съм я наследил, казва гордо бай Цветко. На картичката — Тотю. Побелял вече, с калпак и мустаци...

Голям пехливанин бил, ама и по жени походвал — добавя бай Цветко.

С него двамата се въземаме полека нагоре, над селото, дето един комбайн жъне презрелите, наполовина оронени ниви.

... Походвал по жени... блага му била кръвта, види се. Аз едно време, като ходих да гледам борбите в Керменлий... и там беше тогаз Данколу. Ама вече не се бореше. Стои настрана и все покашлюкува. Него една негърка го ударила с ток в гърдите и от това се поболял. Та питаха го тогаз за пехливанлъка — може ли да върви заедно с курвалъка. Сакън!, рече Данколу. С ушите си го чух, е от тука до там беше, аз насрещу него... Не е работа, не е работа това...

Бай Цветко гледа как жъне комбайнът горе над нас. Отдире му падат купчини сива слама, класове постървени.

— Не е работа, не е работа, през куп за грош работа... Тука беше едно време старият чаирски път, дето вървим сега... Не смееш да барнеш нищо, като вървиш, всяка една педя земя уработена. А сега... То и няма кой да работи, не остана...

Гърчав и немощен на вид, бай Цветко върви все нагоре и нагоре, като паяк върви — уж полека, а не мож го стигна. Най-горе е голият баир.

Тъма, далечна мараня, нависнали облаци. Пак на дъжд се прави времето. Чуват се звънци някъде нагоре по Китката. Не са овци това, говеда са. Пасе ги един рус, къосав циганин с едно черно като въглен циганче.

По реберите, по вододелчетата, обрасли с папрат и бабина душица. Далечините опушени, едва мержелоят в тъмата. Все по хоризонталите, надраскани от овчи копита. Овците вървят по хоризонтали и така правят пътеките си — те никога не кривят и не се дигат рязко по стръмнината, тия тесни овчи пътеки.

И пак през Фъруци.

Селото празно, няма никой по уличките му. После нагоре по пътя, който минава край редовете сливи на дезесе, тревясали и готови за коситба. Още нагоре, все по жиците, дето насядали гургулици и мъркат блажено. Тук е бѝло и вододел. Пътят нататък отново тръгва надолу, край жътвите, към Дамяни. Пълно с жътвари там. Жънат хората, със сърпове си жънат, като в старо време. Разчекнали крака, тук-там из жътвите стърчат трикраките дървени пирамидки на лулила и в люлките под сенките им гукат пеленаци. Също както едно време, време отминало и вече забравено. Мъже и жени, надошли от града да помогнат на своите в жътвата. Градски хора, неизживели още селското у себе си. Пълномощникът на Фъруци е от Дамяни и жъне на нивата си след работно време. Средна възраст човек, опечен и здрав като лято. Реже една сламка, пъха я в ракиеното стъкло и пие, после подава стъклото. Тука ние, казва, произвеждаме сламки, за да пиете вие там, у градо, ичкиите си... Със сламки, увити в хартишки... Аз, казва, съм първият кмет у България, който живее в един окръг, а работи в друг. Защото двете села са съседни, но от разни окръзи.

... Денят преваля, жътвата не преваля, върви си по реда усилено. Житата, които сутринта стояха зажънати, сега вече са ожънати и натрупани на петини, плъзнали като гъсеници из редките горички.

... После пътят стремително скършва и потъва надолу, край един друг поток, който тече на друга страна. Подмоли бълбучат в скалите, водопадчета бляскат, разплели светли коси по скалните падове. Вади ръмжат отстрани и отдолу. Жегата застива полека и се носи дъх на гора, на бук, напечен през деня, завяхнал бук, той свиква соковете си и отново става сочен. Старият път, изровен и пуст, по него рядко вървят, все слиза надолу. Вече притъмнява и вече светкат светулките. Светкат като далечни, много далечни мътни светкавици. Мънички светкавици, разлети в попивката на здрача.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.